

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตั้งครรภ์

"การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้น ๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้นไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว สิ่งเหล่านี้เรียกว่า ความเชื่อ"

(ธวัช บุญทด, 2528)

กล่าวกันว่าการสร้างความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความไม่รู้เป็นประการสำคัญ นอกจากนั้นยังเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่เบื้องหลังบังคับให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ มนุษย์จึงพากันสร้างผี วิญญาณ เทพารักษ์ ขึ้นเป็นการสมมติ และทำพิธีกรรมต่าง ๆ บูชาสักการะ เช่นสรวงเพื่อหาสิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้นผ่อนคลายความรุนแรงและมีเมตตาไม่ทำร้าย ตลอดจนบันดาลความสุขให้ เมื่อแรกพิธีกรรมเหล่านี้กระทำกันเป็นขนบธรรมเนียม แต่เมื่อกระทำสืบเนื่องต่อจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเรื่อย ๆ จนภายหลังเกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้น (มณี พยอมยงค์, 2528)

ในสังคมอีสาน ความเชื่อต่าง ๆ ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และฝังแน่นอยู่ในวิถีประเพณีของสังคม ปัจจุบันแม้ว่าความเชื่อเรื่องผีจะเจือจางลงไปมาก แต่พิธีกรรมส่วนใหญ่ยังคงอยู่เนื่องจากพิธีกรรมมิได้สะท้อนความเชื่อเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่พิธีกรรมยังมีความหมายเชิงสังคมในแง่ของความผูกพันเอื้ออาทรที่มีต่อกัน (Golomb, 1985) เช่นเดียวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตั้งครรภ์ในสังคมอีสานได้สะท้อนถึงความเชื่อ การรับรู้เกี่ยวกับการตั้งครรภ์ และให้ความหมายถึงการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมอีสาน เนื้อหาในบทนี้จึงมีเป้าหมายเพื่ออธิบายพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สตรีมีครรภ์ที่ร่วมในการศึกษาเรื่องนี้กล่าวถึง และผ่านประสบการณ์นั้นมา ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมอันหนึ่งที่สตรีมีครรภ์ต้องปฏิบัติที่นอกเหนือไปจากการปฏิบัติตามข้อห้าม หรือ"ชะลา"

7.1 สูขวัญแม่มา

ความเชื่อพื้นฐาน

ขวัญ หมายถึง ผมหหรือคนที่ขึ้นเรือนเป็นกันหอย หรืออาจจะหมายถึงสิ่งที่ไม่เป็นตัวตน แต่เชื่อกันว่ามีประจำชีวิตคนและสัตว์มาตั้งแต่เกิด (พระมหาปริชา, 2516) การสูขวัญจะกระทำเมื่อมีเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกิดขึ้นในชีวิตหรือช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงของชีวิต เช่น สูขวัญแต่งงาน สูขวัญขึ้นบ้านใหม่ สูขวัญเมื่อได้เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่ง สูขวัญเมื่อหายจากการเจ็บป่วย สูขวัญเมื่อออกกรรม (ผู้หญิงที่คลอดบุตรต้องอยู่ไฟ เมื่อแม่อยู่ไฟแล้วก็มีการสูขวัญให้) เป็นต้น

สำหรับการสูขวัญแม่มามีความเชื่อสืบต่อกันมาว่า เพื่อเรียกขวัญของผู้มีครรภ์ ให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัว เพราะคนมีครรภ์โดยมากมักใจคอไม่ค่อยดี เช่น ใจทรง่าย ใจน้อย กลัวคลอดลูกยาก เป็นต้น เมื่อมารดาตั้งครรภ์ได้ประมาณ 2-3 เดือน หรือบางรายก็ 6-7 เดือน ก็จะเชิญหมอขวัญมาทำพิธีสูขวัญให้ที่บ้าน ดังคำบอกเล่าของหมอสูตร ว่า

"การสูขวัญแม่มาในสูตรนาคาราชบอกมาว่าอย่างนี้ สูขวัญให้คนท้องเพื่อว่าเด็กน้อยอยู่ในท้องที่จะออกมาจะได้สมบูรณ์ เพื่อให้เป็นคนมีลักษณะรอบคอบ เป็นผู้ครบธาตุ 4 ขัน 5 ให้เป็นคนบริสุทธิ์ ตัวแม่ก็จะสบายใจ ไม่เป็นกังวล"

(I41)

เครื่องใช้

พาขวัญ การจัดพาขวัญจะนำใบตองมาเย็บเป็นชั้น ๆ อาจเป็น 3 ชั้น 5 ชั้น ก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสมหรือความสามารถของผู้จัด ภายในพาขวัญจะประกอบไปด้วยบายศรี ดอกไม้ ข้าวต้ม ขนมหกล้วย อ้อย อาหารแต่ละอย่าง ผ้ายศกแขน ข้าวเหนียว 1 ปั้น ไข่ไก่ต้ม 1 ฟอง น้ำมิดฟาย (น้ำประมาณครึ่งขวดแม่แรงผสมกับน้ำหอม) สร้อยแหวนที่เป็นเครื่องแต่งตัวของผู้เป็นเจ้าของขวัญ

พาข้าว เป็นสารับกับข้าวที่ประกอบไปด้วยอาหารคาวหวาน จัดใส่ถ้วยชามวางเป็น 4 มุมอยู่ในพาข้าว และมีกลองข้าว น้ำดื่ม วางอยู่ข้าง ๆ

ขันห้า เป็นขันดอกไม้รูปเทียน สำหรับบูชาเทวดา ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่ เทียนเล่มละบาท 1 คู่

การดำเนินพิธีกรรม

พิธีกรรมจะเริ่มด้วย หมอสูตรสวดมนต์เพื่อระลึกถึงคุณบิดามารดา พระพุทธ พระธรรม

พระสงฆ์ และอัญเชิญเทวดาให้ลงมาทักท้วง เพื่อเป็นศิริมงคลแก่ผู้เป็นเจ้าของขวัญ หลังจากนั้นจะกล่าวคาถาขวัญ เพื่อเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับเจ้าของขวัญ "กลับมาสู่เนื้อสู่คิง"

เมื่อกกล่าวคาถาขวัญจบ หมอสูตรจะนำน้ำมิดพายที่อยู่ในพางขวัญมาพรมให้กับเจ้าของขวัญ น้ำพายมาผูกแขน ก็เป็นอันว่าเสร็จพิธี ส่วนพางขวัญหน้าบว้างไว้บริเวณที่ข่มเป็นภายในบ้าน เช่น ใกล้ตุ่มน้ำ หลัง 7 วันจึงเอาออก

ความหมายของพิธีกรรม

การจัดพางขวัญและพางข้าว แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ ส่วนการประพรมน้ำมิดพายนั้นมีความเชื่อว่า น้ำมิดพายเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากประพรมสตัวใครก็จะมีแต่สิ่งดี ๆ เกิดขึ้นในชีวิต ส่วนการนำพายมาผูกแขนนั้นเพื่อเป็นการ เรียกขวัญให้มาอยู่กับเจ้าของขวัญ ป้องกันภัยอันตรายหรือความพิการต่าง ๆ มิให้มาบังเกิดขึ้นแก่ทารกในครรภ์ มารดาจะได้สบายใจไม่ต้องคิดกลัวว่าจะมีสิ่งผิดปกติเกิดขึ้น

7.2 แต่งแก้แม่มาน

ความเชื่อพื้นฐาน

เป็นพิธีที่ทาให้กับสตรีมีครรภ์ที่ท้องแก่ใกล้คลอด บกดีจะทำเมื่ออายุครรภ์ได้ประมาณ 8 เดือน หรือทาในเดือนคลอด โดยมีความเชื่อว่า ก่อนที่เด็กจะมาบวสนิธินครรภ์ เด็กมีแม่อยู่ก่อนอีกคนหนึ่ง เรียกว่า "แม่เก่าแม่หลัง" และยังเชื่ออีกว่าบนสวรรค์มี "ปู่แถนย่าแถน" (พญาแถน) ซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์ให้ลงมาเกิดในโลก ถ้าไม่ทาพิธีนี้ปู่แถนย่าแถนจะเอาเด็กกลับคืน เพราะเด็กบางคนหนึ่งลงมาเกิดโดยไม่ได้รับอนุญาต ดังนั้นความมุ่งหมายของพิธีนี้ก็เพื่อ "ขอเด็ก" จากปู่แถนย่าแถนนั่นเอง รวมทั้งเพื่อให้คลอดง่าย และเลี้ยงง่ายอีกด้วย

เครื่องใช้

กระทง 9 ห่อง โดยนำทาบกล้วยมาเย็บเป็นรูปสี่เหลี่ยมมีความกว้าง ความยาวเท่ากับข้อศอกของสตรีมีครรภ์ และนำทาบกล้วยที่เหลือมาถักนายนให้เป็นห่อง ๆ รวม 9 ห่อง บักหลัก 9 หลักราวเท่ากับศอก 9 หลักร ห้อยฝ้ายแดง 2 หลักร ฝ้ายดำ 2 หลักร ฝ้ายเหลือง 2 หลักรและห้อยฝ้ายหมุย 1 หลักร เทียนครบอายุ เครื่องสักการะต่าง ๆ ประกอบด้วย หมาก เมี่ยง พลุ ข้าวตอก ข้าวแดง ข้าวเหลือง พริก เกลือ ปลาร้า ทงใบสีดำ ดอกไม้ อย่างละ 9 และด้ายสายสิญจน์ล้อมกระทง

ขันห้า ประกอบด้วย ดอกไม้ 5 ถู เทียนเล่มเล็ก 5 ถู เล่มละบาท 1 ถู ฝ่ายเวียนรอบศีรษะสวดปริตรเพื่อทำเป็นใส่เทียน

การดำเนินพิธีกรรม

หมอสวด สตรีปริตร และคนในครอบครัว มานั่งล้อมกระทง หมอสวดทำพิธี "ควดข้าว" คือถือก้อนข้าวก้อนหนึ่งนำไปใกล้สตรีปริตรแล้วโยกก้อนข้าวไปมา เป็นการเอาเชื้อโรคออกจากตัว แล้วเอาก้อนข้าวนี้ใส่ในกระทง ต่อไปอีก "จุดเทียนเวียนหัว" ใส่ของเทียนมีความยาวเท่ากับเส้นรอบวงศีรษะของสตรีปริตร เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าพิธีนี้ไม่ได้ทำให้แก่คนอื่นแต่ทำให้แก่สตรีปริตรเพียงผู้เดียว หลังจากนั้นหมอสวดจะสวดอัญเชิญเทวดาหลั่งมาเป็นพยานในพิธี ส่วนคาสวด "แต่งแก้" มีใจความเพื่อขอเชิญเทวดาลงมารับเครื่องบูชาและเครื่องสังเวยต่าง ๆ แถน ส่งคนมาเกิด แต่ในขณะที่เดียวกันก็ส่งโรคพยาธิลงไปด้วย ขอให้ภูมยาถนเอาโรคภัยทั้งหลายกลับคืนไปเพื่อมิให้เด็กเจ็บป่วย

เมื่อสวดคานแต่งแก้จบก็ทำน้มนมและจุดเทียนธูปอายุ แล้วกรวดน้ำ โดยเอาน้มนมหยาดลงในกระทงส่งส่วนบุญให้แก่แม่เก่าแม่หลัง หลังจากนั้นสตรีปริตรก็เอาน้มนมรดศีรษะ แล้วห้อมือสลัดน้ำให้ตกลงในกระทง ถือว่าเสมือนกับสลัดโรคออกจากตัว เสร็จแล้วหมอสวดก็เอาฝ่ายผูกข้อมือให้เพื่อเป็นการเรียกขวัญ และให้พรเป็นอันเสร็จพิธี สามของสตรีปริตรจะนำกระทงออกไปวางท้ายหมู่บ้าน

สตรีปริตรแรกมักจะทำทั้งพิธี "สู่ขวัญแม่มา" และ "แต่งแก้แม่มา" ส่วนในครรภ์หลังจะนิยมทำเฉพาะพิธี "แต่งแก้แม่มา" แต่ปัจจุบันสตรีปริตรนิยมทำเฉพาะพิธี "แต่งแก้แม่มา" เพียงพิธีกรรมเดียว อาจเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ เพราะการทำพิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะเสียค่าใช้จ่ายในการจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้แล้ว จะต้องเสียเงินค่าตอบแทนให้กับหมอที่มาประกอบพิธีด้วย ซึ่งจำนวนเงินที่ให้กับแล้วแต่ศรัทธา สตรีปริตรบางรายจะทำพิธี "แต่งแก้แม่มา" ทุกครั้งที่ตั้งครรภ์ แต่บางรายก็ทำพิธีเฉพาะการตั้งครรภ์แรก โดยให้เหตุผลว่าครรภ์แรกจะกลัวการคลอดมาก แต่ครรภ์หลัง ๆ รู้แล้วเลยไม่รู้สึกกลัวเท่าใด จึงไม่ได้ทำพิธีกรรม

สตรีปริตรที่ถูกสัมภาษณ์ ได้ผ่านทั้งพิธีกรรมสู่ขวัญแม่มาและแต่งแก้แม่มา แสดงให้เห็นว่าพิธีกรรมเหล่านี้ยังคงอยู่ในสังคมอีสาน ถึงแม้ว่าสตรีปริตรจะไม่รู้เหตุผลและความเชื่อที่แท้จริงของพิธีกรรมดั้งเดิม แต่สตรีปริตรก็มีความเชื่อเรื่องพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อได้ทำพิธีกรรมจึงทำให้สตรีปริตรรู้สึกสบายใจ คลายความวิตกกังวลเกี่ยวกับการตั้งครรภ์และ

การคลอด ตั้งคาบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลที่เป็นสตรีหลังคลอด ว่า

"ท้องแรกเคยสู่วัย ท้องแรกเคยทำพิธีแต่ท้องหลังไม่ได้ทำเขานิยมทำเฉพาะ
ท้องแรก (มานสาว)... ส่วนมากจะทำช่วงใกล้คลอด เขาเรียกสู่วัยแต่งแก้แม่
มาน ฉันก็ไม่รู้ว่าเขาทำเพื่ออะไร ไม่ได้ถาม แม่เป็นคนแนะนำให้ทำ"

(Id14-22-11)

"ท้องแรกเคยแต่งแก้ แต่ท้องนี้ไม่ได้ทำพิธี ผู้เฒ่าท่านเป็นคนจัดทำให้ เขา
บอกว่าเป็นการสู่วัยแม่มาน ท่านแล้วลูกจะได้เลี้ยงง่าย.. แต่งแก้จะทำช่วงท้องก็
เดือนก็ได้ แต่นิยมทำพิธีช่วงใกล้คลอด"

(Id08-21-13)

7.3 การเสียเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์

ความเชื่อพื้นฐาน

สิ่งที่คนเรายึดมั่นถือมั่นเรียกว่า เคราะห์ ถ้าเป็นสิ่งที่ดีเรียกศุภเคราะห์ แต่ถ้าเป็นสิ่งไม่ดีเรียก
บาปเคราะห์ เมื่อยังยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ดีและไม่ดีอยู่จึงตกอยู่ในสภาพมีเคราะห์ เมื่อมี
แล้วก็ต้องเสียเคราะห์ การเสียเคราะห์ต้องมีพิธีทำ ถ้าทำถูกเคราะห์ก็หาย ถ้าทำไม่ถูกเคราะห์
ก็ไม่หาย (พระมหาปรีชา ปริญญาโน, 2516)

ก่อนที่จะมีเคราะห์ก็มักจะเห็น"ลาง"ต่าง ๆ ก่อน "ลาง" คือเครื่องหมายที่ปรากฏให้
เห็นเป็นการบอกเหตุร้ายหรือดีล่วงหน้าที่เป็นลางร้าย เช่น เห็นงู เป็นไมตรี หรือมีคนอื่นผ่านถึง
านสิ่งที่ไม่ดี นอกจากนี้คนอีสานยังมีความเชื่อว่าสตรีมีครรภ์ก่อนคลอดต้องเอาบาปเคราะห์ออก
เสียก่อน เพื่อป้องกันมิให้มีเหตุการณ์ร้าย ๆ เกิดขึ้นกับมารดาและทารก ทั้งในระหว่างคลอดและ
หลังคลอด ถ้าเชื่อตามตำราโหราศาสตร์ สตรีมีครรภ์ที่มีกำหนดคลอดตรงกับเดือนสี่ หรือปีที่
คลอดเป็นปีไม่ดี ก็ควรจะทำพิธีสะเดาะเคราะห์ก่อนคลอด

เครื่องใช้และการดำเนินพิธีกรรมจะเหมือนกับพิธี "แต่งแก้แม่มาน" จะต่างกันตรงที่คำ
สวดเสียเคราะห์ จะเป็นการอัญเชิญเทวดาให้ลงมารับเครื่องสักการะและนำพาเคราะห์ออก
ไปด้วย

สตรีมีครรภ์ที่จะทำพิธีเสียเคราะห์หรือสะเดาะเคราะห์ มีความเชื่อเรื่องบาปเคราะห์ว่า
ควรเอาเคราะห์ออกก่อนคลอด นอกจากนี้สตรีมีครรภ์บางรายยังเชื่อเรื่องเกี่ยวกับฤกษ์ยามและ

กลางสังฆกรรมด้วย ดังคำบอกของสตรีหลังคลอด ว่า

"ตอนที่แต่งแก้ เป็นการแต่งแก้กรรมดา เพราะแม่มาบอกกว่าต้องเอา
เคราะห์ออก ฉันจึงทำพิธีเพื่อสะเดาะเคราะห์"

(Id25-22-11)

"ตอนที่ตั้งท้องเคยแต่งแก้ เพราะฉันไม่ดี ฉันว่าพันร่วง ก็เลยแต่งแก้ ทำพิธี
แล้วก็สบายใจขึ้น"

(Id03-32-04)

7.4 กบกินเดือน

ความเชื่อพื้นฐาน

คนอีสานเรียกปรากฏการณ์การเกิดจันทรุปราคาว่า "กบกินเดือน" และเรียกปรากฏการณ์
การเกิดสุริยุปราคาว่า "กบกินตะเวน" และมีความเชื่อที่เป็นตำนานเล่าขานต่อ ๆ กันว่า การ
เกิด "กบกินเดือน" และ "กบกินตะเวน" เกิดขึ้นเนื่องจาก "ราหู" ซึ่งเป็นชื่อของยักษ์ตนหนึ่งที่
มีอาญาพมาก เหาะขึ้นไปอมพระจันทร์ หรือพระอาทิตย์ไว้จนทำให้มืดมิด โบราณเรียกว่า
"ราหูอมจันทร์" การเกิดปรากฏการณ์นี้คนอีสานถือว่าเป็นอาเพศ หญิงใดที่ตั้งครรภ์ในช่วงนี้ก็
จะเกิดอาเพศด้วย เช่น ทารกในครรภ์จะพิการหรือสตรีมีครรภ์คนใดหงวนหน้าขึ้นมอง
พระจันทร์ พระอาทิตย์ จะเป็นเหตุให้ลูกที่คลอดออกมาตาเหล่หรือพิการ ดังนั้น เพื่อป้องกัน
มิให้เกิดเหตุอาเพศขึ้นกับมารดาและทารกในครรภ์ จึงเกิดพิธีกรรมเพื่อแก้ไขเหตุร้ายที่จะเกิด
ขึ้นนี้เรียกพิธีกรรมนี้ว่า "แต่งส่งราหู"

เครื่องใช้

จัดเครื่องขันห้า ประกอบด้วยเทียนไขที่มีความยาวขนาดต่าง ๆ คือ เท้าเส้นรอบศีรษะ
เท้าข้อศอก เท้าไหล่หน้า เท้าคืบมือ อย่างละ 5 คู่ เท้าฝ่ามือ 1 เล่ม ไข่เทียนไขฝ่ายดา
กระตงหน้าวัว (นำกากกล้วยมาเย็บหักมุงให้เป็นสามเหลี่ยม) จัดแกงส้ม แกงหวาน
ใส่ในกระตง ข้าวสุก และขนม 12 พ่อ

การดำเนินพิธีกรรม

การทำพิธีส่งราหู จะทำกลางวันเสร็จแล้วไปนิมนต์พระ 1 รูปมารับไทยทาน เมื่อถึงเช้า
วันเสาร์พระก็จะมารับบิณฑบาต ข้าวบิณฑบาตที่เราเตรียมไว้ก็จัดออกมา เห็นท่านแล้วถามท่านว่า

มาธุระอะไร พระก็จะตอบว่ามารับราหู เห็นราหูไหม โยมก็ตอบว่า ราหูอยู่ที่นี้ พระก็จะขอรับเอาราหูไป โยมก็ส่งราหูให้แล้วเสนาตราให้เป็นเสร็จพิธีของที่เสนาตรามีขาม 12 ห่อ ข้าวสุก ปลาบั้ง บั๊จจายต่าง ๆ สำหรับกระเทยหน้าวัวที่จัดไว้ก็เอาไปทิ้งทางทิศตะวันตก แล้วเดินกลับมาบ้านโดยเข้าเส้นทางอื่น ห้ามเดินย้อนกลับมาทางเดิม

ความหมายของพิธีกรรม

เนื่องจากมีความเชื่อว่าการเกิด"กบกินเดือน" "กบกินตะเวน" หรือ"ราหูอมจันทร์" เป็นอาเพศ ดังนั้น เทียนที่ใช้ในพิธีจึงต้องเป็นเทียนไส้ดำ การที่สตรีมีครรภ์เสนาตราที่พระมารับนิมิตตราเอาไปหมายความว่าสตรีนั้นขาดจากราหู ส่วนการนำกระเทยหน้าวัวไปทิ้งแล้วเดินกลับบ้านโดยเข้าเส้นทางอื่น หมายถึงเป็นการนำเคราะห์ต่าง ๆ ไปทิ้ง และเพื่อมาให้สิ่งอัปมงคลตามกลับมาด้วย จึงต้องเดินกลับบ้านโดยเข้าเส้นทางอื่น

ผลของพิธีกรรม

เนื่องจากความเชื่อเกี่ยวกับราหู เป็นตำนานที่เล่าขานกันมานาน และพิธีกรรมนี้ก็ได้กระทำสืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีของคนอีสาน ดังนั้น เมื่อเกิดเหตุการณ์ "กบกินเดือน" "กบกินตะเวน" ถึงแม้ว่าจะพิสูจน์ไม่ได้ว่าจะเกิดอาเพศขึ้นจริงหรือไม่ แต่สตรีมีครรภ์และคนในชุมชนก็ยังคงมีความวิตกกังวล เมื่อได้ทำพิธีกรรมแล้วจะพากันรู้สึกสบายใจขึ้น ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ตอนตั้งท้องลูกคนแรก ปีนันเกิดกบกินเดือน ช่วงนั้นนหนูบ้านมีผู้หญิงตั้งท้องหลายคน ผู้เฒ่าผู้แก่ก็พาแม่มาทั้งหมดไปสูขวัญที่ศาลากลางบ้าน ผู้เฒ่าไม่ได้บอกว่าเพราะอะไรจึงทำพิธี แต่ผู้เฒ่าผู้แก่เขาถือเป็นประเพณี ฉันได้ทำพิธีแล้วก็สบายใจ"

(Id21-22-11)

7.5 อาบน้ำมนต์ก่อนคลอด

ความเชื่อพื้นฐาน

น้ำมนต์ ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะผ่านการปลุกเสกคาถาจากผู้รู้หรือพระภิกษุมาแล้ว หากน่าน้ำมนต์ไปประพรมที่ใดก็จะมีแต่สิ่งดี ๆ เกิดขึ้น หรือใครได้กินได้อาบน้ำมนต์ก็จะพบแต่ความสุขความเจริญ ภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่กล้ามาใกล้กาย นอกจากนี้คนอีสานยังมีความเชื่อว่า

ถ้าสตรีมีครรภ์ได้อาบหรือกินน้ำมัน จะทำให้คลอดง่าย เจ็บท้องก็ไมเจ็บนาน ดังนั้น เมื่อถึงเดือนคลอด ผู้สูงอายุจะพาสตรีมีครรภ์ไปอาบน้ำมันที่วัด และน้ำมันก็กลับมาไว้กินที่บ้านด้วย บางคนเมื่อเริ่มเจ็บท้องคลอดจะกินน้ำมันก่อนมาคลอดที่โรงพยาบาล

เครื่องใช้

จัดขันห้า ประกอบไปด้วย ดอกไม้ 5 คู่ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่ เทียนเล่มละ 1 บาท 1 คู่กล้วยสุก 1 หวี

การดำเนินพิธีกรรม

ผู้ที่ทำน้ำมันนี้อาจจะเป็นพระ หรือผู้ที่ราเรียนวิชามากก็ได้ แต่ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์พระ ซึ่งท่านเคยทำพิธีให้กับสตรีมีครรภ์มาแล้วมากมาย

การทำน้ำมันพระจะนำขันห้ามาเริ่มทำพิธีโดยจุดธูปบูชาคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณบิดามารดา ตั้งจิตอธิษฐานให้แน่วแน่ สวดคาถา หยคน้ำตาเทียนลงในขันน้ำมัน

หลังจากนั้นพระจะปลุกเสกคาถาให้คลอดง่ายใส่ลงไปในกล้วย น้ำมันผูกแขนและตะกรุดมาผูกแขนผูกคอ สตรีมีครรภ์กินกล้วย 1 ลูก และอาบน้ำมันที่พระท่านจัดเตรียมไว้ เมื่อจะกลับบ้านก็น้ำมันกลับไปกินที่บ้านด้วย

ความหมายของพิธีกรรม

โดยปกติคนอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับน้ำมันอยู่แล้ว ไม่ว่าจะทำพิธีอะไรก็ตามหากได้ประพรมน้ำมันจะทำให้เป็นสิริมงคลแก่ตนเอง และการกินกล้วยก็หมายถึงจะทำให้สตรีมีครรภ์คลอดง่ายเหมือนปอกกล้วย ส่วนตะกรุดก็จะช่วยในการเร่งคลอดทำให้คลอดง่ายขึ้น การทำพิธีกรรมนี้ให้ทำในเดือนคลอด แต่ถ้าทำพิธีกรรมขณะที่อายุครรภ์ยังไม่ครบกำหนดคลอด จะกลายเป็นการเร่งการคลอด ทำให้คลอดก่อนกำหนดได้

ผลของพิธีกรรม

สตรีมีครรภ์ที่เคยอาบน้ำมันก่อนคลอด ทุกคนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่าหลังจากอาบน้ำมันแล้วรู้สึกสบายใจ คลายความวิตกกังวล ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ช่วงใกล้คลอดไปอาบน้ำมัน พระท่านอาบให้ แล้วก็ให้สายสิญจน์มาผูกแขนผูกคอ แม่บอกว่าจะทำให้คลอดง่าย เจ็บท้องก็ไมเจ็บนาน อาบน้ำมันแล้วรู้สึกสบายใจ"

7.6 ฆ่าขวง

ความเชื่อพื้นฐาน

คนอีสานมีความเชื่อว่า "ขวง" เป็นเหมือนตัวเสนียดจัญไรที่มาอยู่ในตัวคนเรา คนที่มีขวง ได้แก่ คนที่มีไฟหรือปานแดงปานดำอยู่ในที่ลับ (ที่ลับหมายถึง บริเวณใต้ราวนมลงไปถึงบริเวณหน้าขา) ถ้าหญิงใดมีขวงเมื่อแต่งงานแล้วสามีมักจะเสียชีวิตก่อนเรียกว่า "ขวงกินหัว" ถ้าเป็นสตรีมีครรภ์ เด็กที่อยู่ในครรภ์มักจะแท้งออกมาเสียก่อน หรือเสียชีวิตตั้งแต่อยู่ในครรภ์ มารดา หรือถ้าคลอดออกมามีชีวิต มักจะเป็นเด็กที่เลี้ยงยาก เจ็บป่วยบ่อย และอาจเสียชีวิตในเวลาต่อมา

ดังนั้นใครที่มี "ขวง" ต้องทำพิธี "ฆ่าขวง" เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของตนเอง และสมาชิกในครอบครัว ส่วนคนใดจะรู้ว่าตนเองมี "ขวง" หรือไม่ ก็โดยสังเกตตามร่างกายของตนเอง หรือบางรายอาจรู้เพราะหมอดูทำนายทายทัก

คนทั่วไปสามารถทำพิธี "ฆ่าขวง" ได้ทุกวัน แต่ต้องทำพิธีก่อนพระอาทิตย์ตกดิน ส่วนสตรีมีครรภ์ควรทำพิธี "ฆ่าขวง" ในวันอังคาร เพราะถือว่าวันอังคารเป็นวันที่แข็ง ถ้าทำพิธีในวันนี้อาจจะสามารถฆ่าขวงได้

เครื่องใช้

เครื่องใช้และเครื่องสักการะที่ใช้ในพิธี "ฆ่าขวง" ประกอบด้วยผ้าขาว 2 เมตร เหล้าขาว 1 ขวด ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง บุนนาคประมาณ 1 กำมือ ด้ายสายสิญจน์ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ เทียนเล่มละบาท 1 คู่ หวานไฟ 3 อัน กระทงหน้าวัว 3 อัน ข้าวดำ ข้าวแดง พริก เกลือ ปลาร้า ผ้ายผูกแขนผูกคอ เงินค่าคาย 52 บาท โดยจัดดังนี้

ขันดอกไม้ ประกอบด้วย เทียน ดอกไม้ ด้ายสายสิญจน์ บุนนาค ไข่ไก่ หวานไฟ ผ้ายผูกแขนผูกคอ ผ้าขาว และเงินค่าคาย

กระทงหน้าวัว 3 อัน ภายในกระทงประกอบด้วยพริก เกลือ ปลาร้า ข้าวดำ ข้าวแดง
การดำเนินพิธีกรรม

ผู้ที่ทำพิธีกรรม เรียกว่า หมอธรรม เมื่อเริ่มพิธี หมอธรรมจะนั่งคุกเข่าหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ยกขันดอกไม้ขึ้นบูชาเทวดา หลังจากนั้นให้สตรีมีครรภ์นอนหงายพนมมือ โดยให้ศีรษะหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนที่ปลายเท้าวางกระทงหน้าวัวไว้ทั้ง 3 อัน หมอธรรมนำผ้า

สายสัญญาณที่ครอบคอสตรีมีครรภ์ แล้ววิ่งมาผูกที่ข้อมือข้อเท้า หลังจากนั้นใช้ผ้าขาวคลุมตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า

หมอธรรมนำหว่านไฟสอดเข้าไปใต้ผ้าขาว และหว่านไฟลงไปที่ศีรษะ ลำตัว และปลายเท้า พร้อมกับสวดคาถา แล้วทิ้งหว่านไฟลงไปในกระทงหน้าวัด ทำเช่นนี้จนครบ 3 ครั้ง จากนั้นเอาผ้าขาวที่คลุมออก ตัดสายสัญญาณที่มัดเรียงออก

สตรีมีครรภ์ลุกขึ้นนั่ง หมอธรรมนำฟ้ายที่อยู่ในขันดอกไม้มากผูกแขนผูกคอ จากนั้นนำเหล้าขาวจำนวนเล็กน้อยผสมกับปูนขาว และแนะนำให้อาบน้ำขาวประมาณหยิบมือหนึ่งมาแต้มที่โหนหรือปาน แล้ววิ่งออกไปทางทิศตะวันตก โดยทำเช่นนี้ทุกคืนก่อนเข้านอนจนครบ 3 คืน

เมื่อเสร็จพิธีสามีจะนำกระทงหน้าวัดไปฝังดิน กระทงอันแรกจะฝังบริเวณชายคาตก (ชายคาบ้านยื่นออกมาสิ้นสุดบริเวณใด ก็จุดดินบริเวณนั้นแล้วฝังกระทง) กระทงอันที่ 2 ฝังห่างจากอันแรกพอประมาณ ส่วนกระทงอันที่ 3 ฝังบริเวณทางออกจากหมู่บ้าน ผู้ที่นำกระทงไปฝังดินให้เดินกลับบ้านทางเดิม แต่ระหว่างทางห้ามหันหลังกลับไปดูหรือถ้ามีคนมาทักทายก็ห้ามพูดคุยด้วยจนกว่าจะกลับถึงบ้านเรียบร้อย

ความหมายของพิธีกรรม

การนำหว่านไฟมาใช้นี้พิธีกรรมด้วย มีความหมายว่า หว่านไฟจะสามารถไปตัดหรือไปฆ่าชวงได้ ส่วนการใช้น้ำปูนขาวผสมเหล้าขาวแล้วแต้มที่โหนหรือปาน ก็เพื่อให้เกิดโหนหรือปานหรือชวงออกจากตัว ส่วนผู้ที่นำกระทงหน้าวัดไปฝังดินนั้นเมื่อเดินกลับบ้านห้ามหันหลังกลับไปดูและห้ามหยุดพูดคุยระหว่างทาง เพราะเกรงว่าสิ่งชั่วร้ายจะถือโอกาสตามกลับมาด้วย

ผลของพิธีกรรม

สตรีมีครรภ์ที่เคยทำพิธีกรรม "ฆ่าชวง" ต่างก็มีความเชื่อว่าการที่ตนคลอดทารกออกมาแข็งแรงเช่นนี้มีผลมาจากการได้ทำพิธี ดังคำบอกเล่าของสตรีหลังคลอด ว่า

"ท้องแรกแท้งเพราะมีชวง อยู่เลย ๆ ก็แท้ง พอตั้งท้องนี้หมอพูดว่ามี ชวง ทั้งตัวทั้งเมีย ฉันจึงไปทำพิธีฆ่าชวง ทำ 3 ครั้งจึงได้เลี้ยง ตามที่ฉันสังเกตฉันคิดว่าเป็นเรื่องจริงอยู่นะ เพราะจะแท้งอยู่แล้วแต่ก็ยังได้เลี้ยง ไม่เชื่อก็ต้องเชื่อ"

(Id25-22-11)

สรุป

พิธีกรรมเกี่ยวกับการตั้งครรรภ์ มีความเชื่อพื้นฐานที่เป็นลักษณะร่วมกัน คือ ความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่สามารถบันดาลให้มีเหตุการณ์ผิดปกติเกิดขึ้นแก่มารดาและทารกในครรภ์ แต่ภายใต้ความเชื่อพื้นฐานนี้ได้สะท้อนความเชื่อของคนในสังคมอีสานเกี่ยวกับการตั้งครรรภ์ไว้ด้วย ดังนี้

ชีวิตของคนเรตั้งแต่เกิดจนตายมีช่วงการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ ในชีวิตหลายช่วง เช่น การเกิด การแต่งงาน การตั้งครรรภ์ การคลอด เป็นต้น และการตั้งครรรภ์ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงของช่วงชีวิตที่สำคัญอีกช่วงหนึ่ง เป็นสถานการณ์ที่ทำให้ร่างกายและจิตใจอ่อนแอ ต้องการพิธีกรรมมาช่วย ดังนั้น พิธีกรรมจึงเป็นวิธีปฏิบัติ และมีหน้าที่เพื่อให้สตรีรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงว่าตนเองตั้งครรรภ์แน่นอน เตรียมรับบทบาทใหม่ คือบทบาทของการตั้งครรรภ์ และบทบาทการเป็นมารดาอย่างชัดเจน และช่วยประคับประคองจิตใจสตรีให้เข้มแข็ง เตรียมพร้อมสำหรับสิ่งที่จะเกิดขึ้น ทำให้สตรีมีความสบายใจ จึงส่งผลให้ภาวะทางกายแข็งแรงขึ้นด้วย